

CONECTOGRAFÍA. Mapear o futuro da civilización mundial

CONECTOGRAFÍA. Mapear el futuro de la civilización mundial

CONECTOGRAPHY. Mapping the future of world civilization

PARAG KHANNA

Paidós, Barcelona, 2017

Recibido:13/11//2017 | Aceptado: 03/04/2018

Parag Khanna é un profesor de xeoestratexia da Universidade Nacional de Singapur que conta con publicacións notables neste ámbito pero que, a pesar de que algunha delas foi traducida, non é moi coñecido aínda na nosa contorna. A súa nacionalidade podería ser irrelevante para os efectos de valorar a súa obra, xa que se podería pensar no típico profesor proveniente dunha ex-colonia británica que desenvolveu a súa carreira profesional na metrópole ou nos Estados Unidos e que, polo tanto, escribe afastado da súa realidade de orixe, compartindo o punto de vista típico do seu lugar de acollida. Non obstante, non é este o caso. É un profesor de orixe hindú, con formación e nacionalidade norteamericanas pero que vive e traballa en Singapur. Trátase dun dos casos de éxito da globalización, e a súa visión reflicte esa realidade, que é, desde logo, bastante diferente da maior parte do que habitualmente se publica ao respecto, malia que nalgúns temas, sobre todo os que se refiren a Europa en xeral e a España en particular, se nota a súa falta de familiaridade. Pero, aínda con estes pequenos fallos, o libro merecería ser lido só pola visión tan orixinal que nos dá da xeopolítica da globalización. A propia existencia de estudos deste tipo, realizados en territorios que ata hai moi pouco tempo permanecían fóra do marco occidental, dános proba das dimensións que alcanzou o proceso da globalización.

A inmensa maioría dos estudos sobre a orixe e a evolución da globalización céntrase en discutir as súas causas e as súas posibles consecuencias, beneficiosas para uns, daniñas para outros e imparables para todos. Desde o optimismo extremo de Matt Ridley ou Peter Diamandis ao pesimismo de John Gray ou Naomi Klein, por exemplo, os estudosos do tema valoran as distintas dimensións deste fenómeno, discutindo a conveniencia de aceleralo ou frealo e as posibles

políticas que se poderían aplicar para tal fin. Non é frecuente, porén, que se nos mostre a súa arquitectura nin que se atrevan a describir a súa estrutura interna, isto é, que estuden con detenimento en que consisten tales fenómenos e cal ou cales poden ser os elementos que a configuran. Esta obra, en cambio, non se centra tanto en valorar os resultados desta como en explicala e, sobre todo, faino centrándose nunha variable, ao meu entender, pouco estudada neste ámbito. Esta variable é a conectividade. O proceso globalizador contemporáneo non consistiría máis que nunha explosión sen precedentes da capacidade de conexión humana tanto en cantidade como en calidade, en todas as súas dimensións. O fenómeno non é novo, pois este proceso de conectividade iniciárase con forza xa no século XIX, con inventos como o telégrafo ou o ferrocarril, que foran capaces de superar por primeira vez na historia os marcos tradicionais de conexión entre os seres humanos. O telégrafo fixo posible obter información de calquera lugar do mundo en tempo real, e o ferrocarril modificou a velocidade de transporte de persoas e mercadorías nunha dimensión nunca vista con anterioridade. O que hoxe denominamos globalización non é máis que unha aceleración sen precedentes destas dinámicas e que podería ser denominada, de acordo co autor, como hiperglobalización. A conectividade moderna concrétese nunha aceleración da velocidade e da capacidade de conexión entre humanos (cálculase que en menos de vinte anos case toda a humanidade podería estar conectada entre si a un prezo que sería unha fracción do actual, a través de dispositivos móbiles), así como nun incremento da capacidade de transportar mercadorías e persoas, tamén a unha fracción do custo actual grazas a mellores infraestruturas e vehículos de transporte e loxística de transporte.

O propósito do libro é analizar algunhas destas tendencias baseadas na maior conectividade, sobre todo no plano xeográfico, e como esta está a transformar o panorama económico e mesmo político do mundo. Dos procesos que o profesor Khanna discute, podemos sinalar tres: o proceso de reconfiguración político que se dá en varias rexións do mundo, o proceso global de urbanización e o novo deseño das cadeas de subministracións de recursos económicos e financeiros.

O primeiro dos procesos consiste nunha descentralización política cada vez maior e, ao mesmo tempo, a súa agregación en unidades económicas cada vez maiores. Quizais pareza paradoxal que unha maior conectividade poida conducir a unha maior fragmentación política; non obstante, como bo científico social, o profesor Khanna lévanos a conclusións lóxicas, pero aparentemente contraintuitivas. A tese que sostén o autor, correcta desde o meu punto de vista, é que nun contorno de alta densidade de conexións e comunicacións a supervivencia e a viabilidade dun Estado depende cada vez menos do seu tamaño e máis da súa capacidade de comunicación co resto do mundo. O verdaderamente importante nesta era é contar con capacidades elevadas de conexión, de tal forma que pasemos de dispor dos recursos que ofrece un Estado aos recursos que poida ofrecer a comunidade mundial, con partes da cal poderíamos perfectamente estar mellor relacionados que con rexións do noso propio Estado. As cidades globais, como Londres, Nova York, Hong Kong ou Shanghai, poden ter un fluxo de comunicacións máis denso que o existente entre Hong Kong e o Tíbet, por exemplo. Isto leva a unha desconexión destes novos espazos respecto aos seus Estados e favorece movementos descentralizadores e mesmo secesionistas (o conflito secesionista de Cataluña podería ser visto desde este punto de vista como unha disputa entre as cidades globais de Madrid e Barcelona, ao teren estas intereses non coincidentes ou contraditorios). Os ditos procesos facilítanse precisamente porque agora é cada vez máis doado para unha nova unidade política atender de xeito satisfactorio as necesidades da súa cidadanía, pois moitas delas poden obterse de forma barata fóra das súas fronteiras. No libro destácase o lento pero constante incremento no número de Estados no mundo e, por conseguinte, un menor

tamaño por termo medio destes. O noso autor prevé un papel político cada vez maior para estas cidades globais e unha volta ao vello modelo das cidades-Estado do renacemento italiano. É aquí quizais onde se pode intuír a influencia da contorna do profesor Khanna, pois o modelo que parece predicir é o que se está a dar –con evidente éxito, polo menos no económico– en Singapur, a cidade-Estado en que traballa, ou en Hong Kong, de moi similares características. Como contrapunto, prodúcese un fenómeno aparentemente incoherente co anterior, como é o da rexionalización económica ou creación de grandes espazos económicos: a Unión Europea, Asean, Mercosur ou o aparentemente debilitado Alca norteamericano. Na miña opinión, non é contradictorio que pequenos Estados busquen acordos ou se asocien preferentemente con outros da súa contorna, xa que poden compartir, ademais de proximidade xeográfica, valores culturais ou mesmo unha historia común e dado que os ditos acordos non van máis alá de relacións económicas. Onde vexo en cambio contradición e, polo tanto, un erro de apreciación por parte do autor é na súa consideración da Unión Europea como un modelo análogo aos antes expostos. A Unión Europea é certo que nos seus inicios se configurou como un espazo meramente económico e entón podía ser entendido como un proceso de rexionalización, pero hai tempo que o vello Mercado Común Europeo se transformou nun proxecto de unión política que, con pasos adiante e atrás, podería perfectamente transformarse nun macroestado ou, cando menos, nunha forma política de novo cuño, contradicindo a tendencia á fragmentación política que se describe no libro. O que resulta máis discutible é se este novo tipo de comunidade máis grande en tamaño será quen de adaptarse satisfactoriamente a un contorno tan complexo e cambiante e se ese maior tamaño lles trae consigo algún tipo de vantaxe comparativa aos seus integrantes. É un debate que o autor insinúa pero que queda aberto.

En segundo lugar, o libro céntrase no acelerado proceso de urbanización que se produciu en todas as rexións do mundo nos últimos decenios, e que para o autor é un dos trazos que máis caracterizan a sociedade hiperconectada. En efecto, o principal trazo definidor das cidades é a súa maior frecuencia e densidade das redes de conexión. As cidades son eficaces transmisores de información, e a proximidade física favorece a doada distribución de mercadorías e a formación de múltiples e variadas relacións interpersoais. O fenómeno que se destaca no libro é o da creación de megacidades asociadas a zonas económicas especiais, como a de Shenzhen na rexión adxacente a Hong Kong. Estas megacidades son a verdadeira arquitectura da globalización, cos seus xigantescos aeroportos, como o de Dallas-Fort Worth na nacente gran conurbación texana ou os seus superportos, como os de Shanghai-Nanjing e a súa densa rede de ferrocarrís e autoestradas. Cada unha destas cidades conta cun territorio adxacente que lle serve de soporte físico e que está a configurar unha nova arquitectura política. Por exemplo, nos Estados Unidos poderíanse estar a conformar sete ou oito “nacións” norteamericanas arredor das súas principais urbes globais. Os territorios sen urbes de referencia veranse cada vez máis afastados da globalización, pois as megaurbes, como antes apuntamos, están condenadas a buscar asociacións entre elas máis que cos territorios apartados nos seus propios Estados. Así, grandes zonas da China, da India ou dos Estados Unidos séntense alienadas da globalización e alleas ás dinámicas propias desta. É estraño que o autor non faga referencia aos posibles conflitos que puidesen xurdir desta cada vez maior división e que son doadamente perceptibles no ámbito da política. A desafección de grandes masas da poboación respecto ás súas metrópoles manifestouse en fenómenos como a elección de Donald Trump ou aínda máis, se cabe, no fenómeno do Brexit, en que parece como se os poboadores das rexións en declive decidisen castigar a Londres e á súa forma de vida, cada vez máis afastada da da Inglaterra industrial en declive do norte.

O último aspecto que me gustaría salienta do libro, que é quizais o que máis poida irritar os críticos da globalización, é o do cambio nas cadeas de valor a escala mundial. Estes activistas critican a fin da produción a escala local, sendo substituída por producións a escala mundial. O desprazamento, por exemplo, de froitas ou alimentos para seren sometidos a procesos industriais en países do terceiro mundo con man de obra máis barata e voltos a traer xa transformados de novo ao seu territorio de orixe non é comprendido por moitos destes activistas, pero o certo é que esta maior conectividade pode facer perfectamente máis doado e barato, por exemplo, trasladar lagostinos escoceses a Marrocos e traelos de volta que pelalos na mesma Escocia. A revolución nos transportes de mercadorías, por exemplo, é pouco percibida pola maior parte da poboación, pero está a ter unhas repercusións enormes na localización industrial e nos custos desta. A estandarización do transporte en colectores homoxéneos que pasan de buques –cada vez con maior capacidade de carga grazas á optimización do espazo– a ferrocarrís cada vez máis velozes e mellor conectados e destes, á súa vez, a camións de carga que circulan por unha cada vez máis densa rede de estradas revolucionou e abaratóu o transporte en poucos anos, con consecuencias que aínda estamos comezando a percibir nestes momentos. As melloras en loxística permitiron tamén garantir a fiabilidade das subministracións, de tal forma que calquera catástrofe natural ou acontecemento imprevisto, que antes poderían paralizar unha produción estratéxica, son agora moito máis doados de evitar ao contar con cadeas de subministración alternativas e con substitutos para a inmensa maioría dos insumos necesarios para a produción.

Esta obra aborda moitas outras dimensións da globalización, como os cambios culturais, os cambios nas fontes de información ou todas as consecuencias da difusión e abaratamento da telefonía móbil (mellora da loxística ou dos medios de pagamento en países agora subdesenvolvidos) ou dos usos educativos de Internet e as redes sociais, por exemplo. Tamén trata as consecuencias do espertar de África, de América Latina ou do sueste asiático; en cambio, non aborda o risco para rexións como a europea de quedaren estancadas por excesos de regulacións ou polo seu envellecemento demográfico e que ben podería convertela nunha rexión perdedora da globalización, pero isto, como vimos, pode ser consecuencia de que o mundo xa non é observado e lido só por ollos occidentais. É recomendable, polo tanto, ler este libro canto antes, pois temo que á velocidade a que circulan os cambios nuns meses ben puidese estar xa obsoleto.

Miguel Anxo Bastos Boubeta

Profesor titular de Ciencia Política e da Administración

Universidade de Santiago de Compostela

miguelanxo.bastos@usc.es